

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз навчально-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення самостійної навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: самостійна робота, самостійна навчальна діяльність студентів, навчально-методичне та інформаційне забезпечення самостійної навчальної діяльності студентів.

В статье раскрыт теоретический анализ учебно-методического и информационно-аналитического обеспечения самостоятельной учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельная учебная деятельность студентов, учебно-методическое и информационно-аналитическое обеспечение самостоятельной учебной деятельности студентов.

The article discloses the theoretical analysis of the educational-methodical, information and analytical maintenance of independent educational activity of students.

Key words: independent work, independent educational activity of students, educational-methodical, information and analytical maintenance of independent educational activity of students.

Виконання всіх видів самостійних робіт, особливо це стосується позааудиторної самостійної роботи, передбачає вивчення навчального матеріалу і методичних рекомендацій, які є основними компонентами навчально-методичного забезпечення (НМЗ), що є засобом навчання та опопоміжкованого управління навчальною діяльністю студентів з боку викладачів, в якому відображається науковий зміст навчальної дисципліни, і який є базою для побудови дидактичної системи навчання.

Проведений аналіз сучасного стану навчально-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення навчальної діяльності студентів та процесу її самоуправління показав, що сьогодні немає єдиної думки щодо складу, структури, змістовному наповненню навчально-методичних комплексів з урахуванням специфіки сучасних технологій дистанційного навчання, що використовуються, а також з урахуванням специфіки процесу самоуправління самостійною навчальною діяльністю, що дозволяє зробити висновок про необхідність додаткових досліджень з метою виявлення умов створення та використання інтегрованих інформаційно-дидактичних комплексів підтримки самостійної навчальної діяльності студентів.

Проблемі розробки навчально-методичного й інформаційного забезпечення навчальної діяльності присвячено достатньо велику кількість досліджень і наукових публікацій (Я. Ваграменко, Е. Владимирська, А. Дорошкевич, А. Єршов, І. Ільясов, В. Кінелев, Є. Машбіц, Н. Кузьміна, С. Оржинська, О. Прохоров, І. Роберт та інші). Проте одностайної думки про його склад, структуру, змістовне наповнення з урахуванням специфіки навчальної дисципліни, специфіки використання технології навчання, специфіки процесу самоврядування самостійної навчальної діяльності нині не сформовано.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз навчально-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення самостійної навчальної діяльності студентів.

В. Беспалько навчально-методичне забезпечення процесу підготовки спеціаліста розглядає як опис майбутньої педагогічної системи, який подано у формі різних методичних документів: планів, програм, навчальних посібників, методик і тощо. Сукупність усіх компонентів навчально-методичного забезпечення створює навчально-методичний комплекс (НМК). Чим краще він буде створений, тим більше вірогідність того, що цілі навчання буде досягнуто.

У процесі створення навчально-методичного комплексу дисципліни (НМКД) В. Беспалько виокремлює декілька етапів:

- перший етап – упорядкування визначення цілей, опис змісту навчання з урахуванням вимог до підготовки фахівців і його відбір відповідно до цілей навчання, створення навчальної програми;
- другий етап – перетворення навчальної програми на підручник для студентів або навчальну програму з використанням технічних засобів навчання;
- третій етап – розроблення й оптимізація всіх компонентів НМКД [1].

На особливу увагу заслуговує проблема контролю знань студентів, що включає розробку методичних рекомендацій з екзаменаційного і міжсесійного контролю, формування системи критеріїв оцінки виконання завдань студентами.

Але структура такого НМКД більшою мірою є зорієнтованою на викладача, організацію процесу навчання з дисципліни і у меншій мірою на самостійну навчальну діяльність студента з виконання того або іншого виду самостійних робіт.

А. Савельєв розглядає НМК як «сукупність навчального матеріалу, методичних рекомендацій, бібліотеки курсів та статистичних даних» [16, с. 17]. До складу навчальних матеріалів він пропонує включити теоретичні відомості, набори завдань та проблемних ситуацій, опис алгоритмів рішення учбових задач. Методичні рекомендації готуються або у вигляді традиційних друкованих посібників, або у вигляді програм керуючих модулів відповідних автоматизованих учбових курсів. Статистичні данні про тих, хто навчається: відомості про їх реєстрацію, результати всіх видів контролю, – зберігаються у базі даних

учбових систем.

Запропонована структура НМКД більшою мірою є орієнтованою на самостійне вивчення дисципліни, але не передбачає інформаційну підтримку процесу самоврядування навчальною діяльністю.

О. Філатов обґрунтовує склад НМКД з позицій системного підходу. Основними компонентами в системі НМК він вважає:

- «підручник, який визначає зміст навчання і систему роботи студентів при оволодінні знаннями;
- опорний конспект, в якому подано основний зміст навчального матеріалу, що підлягає вивченню, показані істотні взаємозв'язки окремих тем, який призначений для активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається, інтенсифікації навчання шляхом створення сприятливих умов для ефективного протікання психологічних процесів сприйняття, пам'яті і мислення;
- друкарські роздаткові матеріали – це тиражовані носії навчальної інформації, що видаються кожному студенту, і призначені для ефективного розв'язання певних дидактичних задач (різні завдання, бланки програмного і текстового контролю, довідник та інформативні матеріали, ситуативні матеріали, що використовуються при проведенні ділових ігор тощо);
- завдання і матеріали для виконання лабораторного практикуму;
- аудіо- і відеоматеріали з предмету, що вивчається;
- навчальні теле- і радіопрограми;
- контрольні завдання для оцінки результатів самостійної роботи студентів»[18, с. 165].

Таке НМКД припускає використання технічних засобів навчальної діяльності і, в першу чергу, комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, що сприяють формуванню і розвитку інформаційної культури студентів, але не забезпечують їх своєчасними відомостями, необхідними для самопланування, самоаналізу і самокорекції своєї діяльності з вивчення даної учбової дисципліни.

О. Долженко, ґрунтуючись на положенні діяльнісно-особистісного підходу в сучасній педагогічній психології, визначає необхідність побудови НМКД у вигляді ієрархічної структури. Учений виокремлює такі основні елементи НМКД:

- комплекс засобів розкриття мети вивчення даної дисципліни, ролі і значенні спеціальних знань і умінь;
- дидактичний засіб допомоги студентам у їх загальному орієнтуванні в матеріалі і методах роботи з навчальною дисципліною;
- комплекс посібників – керівництв, що розкривають для студентів логіку, науковий зміст, методи дослідження і типові рішення, характерні для кожного з розділів курсу. Така структура НМКД націлює студентів на самоорганізацію навчальної діяльності, надає їм інформаційну базу процесу самоврядування навчальної діяльності, але не враховує особливостей вживаних сучасних технологій навчання і специфіки комп'ютерних і телекомунікаційних засобів навчальної діяльності.

Використання ТДО істотно змінило ідеологію забезпечення навчального процесу, зумовило тенденцію створення навчально-методичного забезпечення в електронному вигляді, яке повинне задовольняти вимогам системності, багатофункціональності, систематичності і послідовності у навчанні, адаптованості, розвитку, інтегрованості, технічної мобільності.

У зв'язку з цим І. Роберт розглядає навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники для студентів, методичні посібники – рекомендації для викладачів і тощо) «у комплексі з засобами навчання, що функціонують на базі НІТ» [15, с. 122].

Така організація НМКД у сукупності із засобами навчання, що функціонують на базі НІТ, сприяє активній інформаційній взаємодії між викладачем і студентом у рамках певної технології навчання. При цьому відбувається розширення базових складових НМКД: паперові носії (підручник, навчальний посібник, методичні рекомендації тощо) доповнюються CD, відео-, аудіокасетами, середовищем Інтернет.

Використання ТДО при розробленні НМКД також вимагає особливої уваги до встановлення взаємозв'язків між навчальними модулями. Встановлення таких структурно-логічних зв'язків є підставою для розроблення інтегрованих курсів, що містять основний підручник, докладне керівництво з вивчення курсу (методична вказівка з вивчення курсу, що забезпечує навігацію за всіма основними і додатковими матеріалами), практичні завдання, вбудовану систему тестування (Є. Гончарова, А. Ершов, Н. Кузьміна, Л. Кураков, Є. Машбіц, Н. Осетрова та інші).

Але використання НМКД, компоненти якого виконано в електронному вигляді, вимагає обліку специфіки навчального і наукового змісту дисципліни. Так, з гуманітарних дисциплін НМКД доцільне включення текстових матеріалів (лекційний курс, додаткові навчальні й довідкові матеріали), відеоряду (логіко-структурні схеми, таблиці, ілюстрації, анімації, відео-сюжети), лекційного аудіо-супроводу, інтерактивних навчальних завдань, електронного підручника.

Наприклад, НМКД з іноземної мови доповнюється граматичним довідником, двомовними словниками. Для вивчення російської мови до складу НМКД включено: навчальну літературу (підручник, словники, довідники, збірники дидактичних матеріалів), пакет комп'ютерних модулів, пакет навчальних ігор; навчально-методичну літературу для вчителів; рекомендації з технології уроку, рекомендації з методики навчання, комп'ютерні навчальні системи (інструкції для користувача, демонстраційно-тренувальні, контрольні-тренувальні, тестуючі модулі), програмовані завдання (навчальні, проблемні, тренувальні підсумкові тести) [189].

А. Макаров, розробляючи НМК з соціально-гуманітарних дисциплін, вважає, що найбільш ефективною є модульна організація навчального курсу. При цьому НМКД становить коротку, згорнуту модульну версію курсу: короткі пояснення змісту навчального матеріалу, методичне керівництво навчанням, завдання,

вправи, фрагменти оригінальних текстів, консультації для викладачів. Незважаючи на те, що до складу комплексу не включено підручник, А. Макаров уважає, що «вказаний недолік обертається певними позитивами: компактністю, доступністю, практичністю» [11, с. 153]. Однак, використання НМКД у такому згорнутому вигляді не забезпечує повної і всебічної інформаційної підтримки навчальної діяльності студентів.

Проблемі проектування складу і структури НМКД, оскільки через нього педагог опопоміжковано організує та керує навчальною діяльністю студентів, присвячено дисертаційне дослідження В. Козакова, який у комплексі інформаційно-методичних матеріалів для організації та виконання самостійної роботи студентів виокремлює як основні: підручники, навчальні посібники (лабораторний практикум, збірник завдань та вправ, хрестоматія, атласи, альбоми), інформаційні матеріали (конспекти лекцій, збірник завдань для самостійної роботи, роздаткові матеріали до лекцій, таблиці і тощо), так і додаткові (навчальну документацію, інструкції) [8].

Для позааудиторної самостійної роботи на практичних заняттях НМКД В. Кобзарев пропонує використання інформаційних карт, зошитів звітів, доповнених комплексними індивідуальними завданнями [157].

У дисертаційних дослідженнях С. Панюкової та Л. Зайнутдінової вивчається проблема створення і використання в навчальному процесі програмних засобів навчального призначення нового покоління: багатофункціональних предметно-орієнтованих навчально-інформаційних засобів [13, с. 5] та електронних підручників. Науковцями обґрунтовані дидактичні можливості їх використання в організації та виконанні самостійних робіт під час вивчення загальнотехнічних дисциплін.

Л. Зайнутдінова розглядає електронний підручник як основний програмно-педагогічний засіб комплексного призначення, що забезпечує ознайомлення з теоретичним матеріалом, тренування, покроковий контроль, а також надає довідкову інформацію, сервісні функції.

«Головною перевагою електронного підручника при організації самостійної роботи студентів виділено його інтерактивність, що виявляється у тому, що під час виконання тих чи інших навчальних дій студент одержує реакцію навчальної системи, яка оцінює якість його дій та видає конкретні коректувальні вказівки»[5, с. 279].

Але використання в системі самостійної роботи студентів у якості навчально-методичного забезпечення тільки електронних підручників не достатньо, оскільки студенти будуть мати дефіцит методичної та управлінської інформації.

Специфіка вивчення дисциплін, у першу чергу, передбачає значний обсяг самостійної роботи в позааудиторний час. Слід передбачати різні види самостійних робіт: підготовка до лекцій, виконання практичних завдань, написання рефератів, робота з періодичними науковими виданнями, підготовка до олімпіад і тощо. Вивчення теоретичних питань поєднується з виробленням умінь і навичок спілкування з ЕОМ.

Окрім того, в процесі оволодіння професійними знаннями необхідно приділяти велику увагу формуванню специфічних умінь і навичок спілкування з засобами нових інформаційних технологій, що розвивають культуру навчальної діяльності і сприяють розвитку у них інформаційної культури.

А. Денисова, досліджуючи процеси формування готовності студентів до професійної діяльності в умовах сучасного інформаційного середовища, основну увагу приділяє питанням формування у студентів інформаційної готовності до професійної діяльності [3]. Професійно-спрямована самостійна робота вивчалась у процесі навчання іноземним мовам.

Було розроблено ієрархічну структуру професійно-спрямованої самостійної роботи студентів в умовах інформатизації навчально-пізнавальної діяльності студентів, також комплекс засобів викладача та студентів з організації та виконання різних видів самостійної роботи з іноземних мов. До його складу включено: таблиці, плакати, методичні посібники; ПЕОМ та програмне забезпечення ПЕОМ.

Слід зауважити, що при роботі з таким комплексом студент повною мірою не забезпечений управлінською та навчальною інформацією, що утруднює самоуправління його навчальної діяльності і не забезпечує всебічної підтримки навчальної інформації.

Отже, навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови передбачає опис майбутньої педагогічної системи, яку подано у формі різних методичних документів: планів, програм, навчальних посібників, методик і тощо. Сукупність всіх компонентів навчально-методичного забезпечення створює навчально-методичний комплекс (НМК). Чим краще створений навчально-методичний комплекс дисципліни (НМКД), тим більшою є вірогідність того, що цілі навчання будуть досягнуті. Так, до НМК з іноземної мови доцільне включення текстових матеріалів (лекційний курс, додаткові навчальні і довідкові матеріали), відеоряду (логіко-структурні схеми, таблиці, ілюстрації, анімації, відео-сюжети), лекційного аудіо-супроводу, інтерактивних навчальних завдань, електронного підручника, граматичного довідника, двомовних словників.

Література

1. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Беспалько. – М. : Высшая школа, 1989. – 141 с
2. Дедик П. Е. Интеллектуальная поддержка пользователей электронных библиотек гипертекстового типа: использование концептуально-лингвистических моделей / П. Е. Дедик, Л. И. Денисович, О. М. Карпенко // Материалы докладов 2-ой Всероссийской конференции «Электронные учебники и электронные библиотеки в открытом образовании», МЭСИ. – М., 2001. – С. 162 – 170.
3. Денисова А. Л. Теория и методика профессиональной подготовки студентов на основе информационных

технологий : дисс. ... доктора педагогических наук: 13.00.01 / А. Л. Денисова. – М., 1994. – 465 с.

4. Ершов А. П. Школьная информатика в СССР: От грамотности и культуре / А. П. Ершов // Информатика и образование. – 1987. – № 6. – С. 3 – 11.

5. Зайнудинова Л. Х. Создание и применение электронных учебников (на примере общетехнических дисциплин) : [монография] / Л. Х. Зайнудинова. – Астрахань : Издательство ЦНТЭП, 1999. – 364 с.

6. Каланова Ш. М. Информационные технологии персонализации в системе высшего профессионального образования : дисс. ... д-ра пед. наук / Ш. М. Каланова. – Тараз, Республика Казахстан, 1999. – 293 с.

7. Кобзарев В. А. Повышение эффективности СРС на основе информационно-дидактического обеспечения практических занятий : автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук: 13.00.01 / В. А. Кобзарев. – Ленинград, 1988. – 16 с.

8. Козаков В. А. Теория и методика самостоятельной работы студентов : дисс. ... доктора педагогических наук : 13.00.01 / В. А. Козаков. – К, 1991. – 445 с.

9. Кузнецов А. А. О концепции содержания образовательной области «Информатика» в 12-летней школе / А. А. Кузнецов // Информатика и образование. – 2000. – №7. – С. 2 – 7.

10. Кураков Л. П. Информационные ресурсы в высшей школе / Л. П. Куракин, Л. Г. Ефремов, Е. К. Лебедев и др. – Чебоксары : Изд-во Чуваш. Ун-та, 1998. – 280 с.

11. Макаров А. В. Модульная организация учебного курса как основа разработки УМК / А. В. Макаров, З. П. Трохимова // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – №5. – С. 141 – 157.

12. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е. И. Машбиц. – М. : Педагогика, 1988. – 182 с.

13. Панюкова С. В. Теоретические основы разработки и использования средств информационных и коммуникационных технологий в лично-ориентированном обучении : дис. ... д-ра пед. наук / С. В. Панюкова. – М., 1998. – 390 с.

14. Полат Е. С. Дистанционное обучение / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров и др. – М. : Владос, 1998. – 192 с.

15. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы / И. В. Роберт. – М. : Школа Пресс, 1994. – 205 с.

16. Савельев А. Я. Педагогические технологии / А. Я. Савельев // Высшее образование в России. – 1990. – №2. – С. 17 – 23.

17. Солсо Р. Л. Когнитивная психология / Р. Л. Солсо. – М. : Тривола, 1996. – 280 с.

18. Филатов О. К. Информатизация современных технологий обучения в высшей школе: дис. ... доктора педагогических наук / О. К. Филатов ; ТГУ. – Тюмень, 1999. – 311 с.